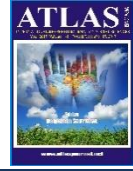

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date:04.08.2018

Published Date:17.10.2018

2018 / October

Vol 4, Issue:13

Pp:1042-1055

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

İLAHİ/KOZMİK ENFORMASYONEL YAYIN ¹

DIVINE / COSMIC INFORMATIONAL PUBLICATION

Mazhar DÜNDAR

Van YYÜ İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
mazhardu@hotmail.com Van/Türkiye

ÖZET

Yüce Allah kâinatı ve insanı "ol" ilahi emri/hitabı ile yarattıktan sonra, onu kendi haline bırakmamıştır. Bu sebeple sözsüz ayet olan kevnî/kozmi̇k mucizelerini, insanın gözleri önüne sermekle yetinmeyerek, sözlü mesaj olan ilahi hitabını bildirmiştir. Ancak bu sayede insan, kendi benliğini tanıma imkânına kavuşmuş ve nihayet görünmeyen âlemle sıkı bir ilişkide bulunduğu gerçeğini kolayca idrak etmiş olmaktadır. Böylelikle Allah, imkânlar âleminde, insana iki alan üzerinden hitap etmektedir. Biri "Gayri Metlûv Hitap" olarak nitelendirilen "Kevnî Hitap"; diğeri ise, "Metlûv Hitap" olarak nitelendirilen "Kelamî" hitaptır. Bu iki hitap şekli, yüzleri birbirine dönük, her biri diğeri'nin tecelligahı olan anlamlı simgeler bütünüdür. Yani, Kur'an, muhtasar bir doğa; doğa ise, mufassal bir Kur'an'dır. Kur'an-ı Kerim'de vahyin hem sözlük, hem de terim anlamı bir arada kullanılmıştır. Vahiy, genel manada, 'Allah'tan varlıklara gelen bildirim ve varlıkların da kendi aralarındaki bir tür iletişimi' olarak ifade edilmektedir. Allah'tan varlıklara olan ilahî hitap çeşidinde varlıklar, canlı ve cansızlar şeklinde ikiye ayrılmakta; canlılar içerisinde başta, Hz. Nuh, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Peygamber Efendimiz(a.s.) olmak üzere bütün peygamberler; ayrıca Havariler, Hz. Musa'nın annesi ve Hz. Meryem gibi sâlih insanlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra yine canlılar zümresinden meleklerle ve ârıya hitap/vahiy dan söz edilmektedir. Cansız varlıklara yapılan hitap kısmında ise göklere ve yere hitapta bulunulması söz konusudur. Yüce Allah'ın tüm evrene ve müştemilatına yaptığı bu hitap çeşitlerine ister fitrat, ister içgüdü, sünnetullah, adetullah, tabiat kanunu... vs. denilmesi gibi birbiriyle ilintili farklı ifade kalıplarının kullanılması ilahî hitap hakikatini değiştirmemektedir. Yüce Allah'ın "masiva"ya olan tahakküm ve iletişiminin ancak ilahî hitap ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu bildiride ilahî hitabın karakteristiği değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İlahî Hitap, Nüzul, Fitrat, Evren, Sünnetullah

ABSTRACT

Almighty Allah has not left it to himself after he has created the universe and man with the divine command of "Be". For this reason, he has reported his divine address, which is a verbal message, not contenting the eyes of the human being with the mysteries of cosmic which are the verbal verses. However, on this account, one easily grasps the fact that he has gained the opportunity to recognize his own self and that he is finally in close contact with the unseen world. Thus, in the world of possibilities, Allah appeals to man over two spheres. "Kevnî Hitap", one of them "Gayri Metlûv"; The other is called "Kelamî", which is called "Metlûv Hitap". These are all two meaningful icons, whose faces are facing each other, each of which is the tentative of the other. I mean, the Qur'an is a congenial nature; nature is a dense Qur'an. Both the dictionary and the meaning of the term are used together in the Qur'an. Revelation is expressed in the general sense as "a kind of communication among the manifestations and beings that come from Allah to beings". In the variety of divine appeal to beings from Allah, beings are divided into living things and inanimate ones; Among the living beings, at first, Hz. Noah, Hz. Yusuf, All the prophets, including Moses and our Prophet (a.s.); also the Havaris, Hz. Moses' mother There are good people like Mary. In addition to this, there is also mention of revelation / revelation from angels to angels and bees. The appeal to inanimate beings is to address the heavens and the times. The kind of appeal that Allah Almighty made to all the events and outbreaks of this world is like fitrat, instinct, sunnatullah, natural law etc. The use of different expressive patterns, such as the one called, does not change the divine address. We can say that the sovereignty of Allah always prevail in this declaration, in this presentation the character of the divine address will be evaluated.

Keywords: Divine Greetings, Nüzul, Fitrat, Universe, Sunnah Allah

¹ Bu makale, "İlahî Hitabın Karakteristiği" isimli doktora tezinden türetilmiş olup, ayrıca 25-26 Ağustos 2018'de Van-Gevaş'da süzenlenen Ahtamara I. Uluslararası Multi-Disiplinler Çalışma Kongresinde sözlü olarak sunulan aynı isimli tebliğin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Yüce Allah, insanı yarattıktan sonra onu kendi haline bırakmamıştır. Bu nedenle insana, sözsüz birer kevnî ayetler şeklindeki kâinatı kendi varlığının açık belgeleri olarak sunmayı yeterli görmeyerek ona sözlü mesajı olan ilahî hitabını da bildirmiştir. (Albayrak, Halis, 1993: 260)

Böylelikle Cenab-ı Hakk, imkânlar âleminde, insana iki alan üzerinden hitap etmektedir. Biri "*hitab-ı gayrî metlûv*" olarak nitelendirilen "*kevnî hitap*"; diğeri ise, "*hitab-ı metlûv*" olarak nitelendirilen "*kelamî*" hitaptır. Bu iki hitap şekli, yüzleri birbirine dönük, her biri diğerrinin tecelligahı olan anlamlı simgeler bütünüdür. Yani, Kur'an, muhtasar bir doğa; doğa ise, mufassal bir Kur'an'dır.

Yüce Allah mütekellim olup mahlûkatına hitapta bulunmuştur. Ehlisünnete göre ilahî kelam, ses ve harf cinsinden olmaksızın, ifade veya yazının delalet ettiği, suskunluk ve konuşma arızalarıyla bağdaşmayan, Yüce Allah'ın ezeli bir sıfatıdır. (Taftazani, 1989: IV/143) Mu'tezileye göre ise ilahî kelam, aynen irade gibi Yüce Allah'ın fiillerindendir. Yani Allah'ın kendi kendisi için mürid (dileyen) olması ve bunun da kadim bir irade ile gerçekleştirmesi doğru değildir. Bilakis O'nun iradesi fiiline tabidir. Cenab-ı Hakk'ın mütekellim olması da bu şekildedir. Başka bir ifade ile mütekellim olması ve bunun kadim bir kelam ile tahakkuk etmesi şeklinde değil, bilakis, mütekellim oluşu, kelam fiiline tabidir. (Kadi, Abdülcebbar, tsz: 306) Yani Mu'tezile, kelam sıfatını Allah'ın fiilleri kategorisine dâhil etmekte ve böylece kelamı, Allah'ın zatı dışında gerçekleşen bir "*yaratılma*" olarak değerlendirmektedir. Mademki Allah mütekellimdir; o halde O'nun zatının bir vasfı olan kelam da O'nun ilahî fiillerinden biri olacaktır.

Ehlisünnet kalamcıları ilahî kelamın kadim olduğuna hükmedip, onun Allah'ın zatı ile birlikte ezelde mevcut olduğunu kabul ederek, Yüce Allah'ın kemalini ispata çalışırken, Mu'tezili kalamcılar ise, kendi anlayışlarına göre sesin ötesinde herhangi bir kelam cinsinin mevcut olamayacağını; dolayısıyla sestten ibaret olan kelamın mahlûk olacağını kabul ederek, böylesi bir arızı keyfiyetin Yüce Allah'a nispet edilemeyeceğini iddia etmişlerdir. Başka bir ifadeyle; Ehlisünnete göre "*kadim*" olandan "*sonradan oluşan*" meydana gelmez. Mu'tezile'ye göre ise, "*sonradan oluşan*", "*kadim*" olana nispet edilemez.

Yüce Allah'ın kelam sıfatı hususunda Ehlisünnet ve Mu'tezile arasındaki tartışmalara kısaca değindikten sonra ve o tartışmaları da bir kenara bırakarak diyebiliriz ki, aslında Kur'an'ın birçok yerinde Yüce Allah'ın mütekellim olduğu ifade edilmekle birlikte, ilahî kelamın mahiyeti, kadim veya mahlûk, nefsi veya lafzî olduğu ve işitilme keyfiyeti gibi hususlara hiç değinilmediği bir gerçektir. Nitekim bu hususta Kur'an'ın vermiş olduğu bilgi oldukça nettir:

" وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا *Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu*" (Nisa, 4/164) ayeti, Yüce Allah'ın gerçek manada "*mütekellim*" olduğunu açıkça beyan etmektedir.

Bu ayetin tefsiriyle ilgili gelen yorumlara göre " كَلَّمَ " fiilinin " تَكْلِيمًا " mastarıyla pekiştirilmesi, ilahî hitabın mahiyeti çerçevesinde Yüce Allah'ın Hz. Musa ile gerçek manada konuşmuş olduğunu ve Hz. Musa'nın Allah'ın kelamını gerçek olarak işittiğini ortaya koymaktadır. Zira dil bilimcilerinin ittifak ettikleri bir husustur ki, bir fiil mastarla pekiştiriliyorsa, o fiilin mecaz olması düşünülemez. (Zeccac, 1988: II/133; Nahhas, 1988: I/507) Hatta İzmirli İsmail Hakkı, söz konusu ayetin bu kısmını "*Allah, Hz. Musa ile söz söylemiştir*" şeklinde tercüme ederek, herhangi bir mecazi mananın anlaşılmasına özen göstermiştir. (İzmirli, İsmail Hakkı, 1972: I/191)

Yüce Allah her daim mütekellimdir. İlahî hitap bir yandan " كن ol " emriyle tüm evrene dalgalar halinde yayılıyor ve bu ilahî emir gereği vücut bulması imkân dâhilinde olan şeyler devamlı bir surette "*ilahî projeler âlemi*"nden "*varlık âlemi*"ne intikal edip durmaktadır.

Aslında "yaratma" eyleminin devam etmesi, hitabın da aynı şekilde devam ettiğinin açık bir ifadesidir. Şöyle ki, Yüce Allah'ın iradesinin tecelli etmesine bağlı olarak, evrende devamlı bir "var etme" ve "yok etme" eylemi tekrarlanıp durmaktadır. (En'am, 6/133; Nahl, 16/40) Bunların tümü de ilahi hitap ile gerçekleşmektedir.

Evrende tüm olup bitenlerle ilgili olarak bizim, gerek müşahade gerekse bilgi vasıtasıyla farkına varabildiğimiz şeyler, farkına varamadıklarımızın yanında çok cüz'i kalmaktadır. Yokluktan varlığa taşınması ilahi programa alınan şeylerin, sadece irade safhasında kalmayıp, ilahi kudretin gereği olarak "كن" emriyle vücuda gelmektedir:

" *Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir.*" (Yasin, 36/82) Bu ayette "كن" ifadesi ilahi hitap çerçevesinde bir emirdir. Demek ki ilahi hitap, yaratma eylemine direkt olarak etki etmektedir. Hem bu etki o kadar müessirdir ki, "*fai takibiyeden*" anlıyoruz ki, akabinde var olması planlanan şey bir anlık gecikme olmaksızın, derhal vücuda gelmektedir.

İlahi hitap, bizim iç yüzüne vakıf olamadığımız bir biçimde yaratma eylemine etki etmektedir. Yüce Allah'ın kelimasının hakikatini herhalde en iyi bilen Hz. Musa (a.s.) idi. İlahi tecelliye mazhar olan "*Tur Dağı*" nın o korku veren yalnızlık ortamında acaba Hz. Musa neler hissetmiştir?

" *وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِيَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ* *Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.*" (A'raf, 7/143)

İlahi hitaba muhatap olan bal arısının ne tür bir tecelliye mazhar olduğunu anlayabilmek acaba mümkün müdür?

" *Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti.*" (Nahl, 16/ 68)

Aynı şekilde: " *Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol*" dedik" (Enbiya, 21/69);

Yine; " *ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ* *Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "isteyerek geldik" dediler*" (Fussilet, 41/11);

Ve yine; " *يَا جِبَالُ أَوْبَى مَعَهُ وَالطَّيْرُ* *Ey dağlar ve kuşlar! Onunla (Davud'la) beraber tesbih edin*" dedik" (Sebe, 34/10) ayetlerinin ifadesi doğrultusunda Yüce Allah ile ateş, yer, gök, dağlar ve kuşlar arasında gerçekleşen hitabın mahiyetini anlamak acaba mümkün müdür?

Evrenin söz konusu unsurlarıyla ilgili olarak, ilahi hitap bazında gerçekleştirilen tüm bu iletişimleri elbette sadece "*ilham*" ve "*fıtrilik*" olarak değerlendirmek, meselenin çözümü için yeterli değildir. O halde yapılması gereken en sağlam iş, ilahi kelamı konu alan ayetleri olduğu gibi kabul etmektir. Allah mütekellimdir, kendi zatına has bir kelamı vardır.

İlahi hitap, sadece gizli bir mana potansiyelinden ibaret değildir. O, etkin bir şekilde dışa yansır ve mevcutlar âlemi üzerinde aktif rol oynar. Kur'an'ın Hz. İsa'yı, bir "*müjde*" olarak Hz.

Meryem'e ulaştırılan ve onun bünyesinde vücuda getirilen "*Allah'ın kelime*"si diye vasıflandırması (A'l-i İmran, 3/45; Nisa, 4/171) bunun en açık delillerindendir.

Somut bir varlık olan Hz. İsa'nın, soyut bir kavram olan "*kelime*" olarak isimlendirilip sunulmasının temel mantığı, onun, Yüce Allah'ın "*ol*" hitabının tesiri sonucunda, babasız olarak yaratılmasıdır. Burada "*ol*" hitabı, ilahi planın ilk aşaması olup, daha sonra Allah bu "*kelime*"yi beşer olarak vücuda getirmiştir. (Zeccac, 1988: I/411; Maverdi, 1992: I/546; Beğavi, 1995: I/157; Razi, Fahreddin, tsz: VIII/38,50; Bikai, 1995: II/88)

İşte yukarıda bahsi geçen ayetlerden ve açıklamalardan, İlâhi hitabın sadece gizli bir potansiyelden ibaret olmayıp, onun alabildiğince dışa açılan bir aktif enerjisinin olduğunu ve bunun en açık delilini Hz. İsa'nın yaratılış örneğinde görmekteyiz. Kur'an'da yer alan bu örneğin Kitabı Mukaddes'te de yer aldığını müşahade etmekteyiz. Nitekim Yuhanna nüshasının baş kısmında ilahi hitabın (sözün) başlangıçta var olduğu ve her şeyin bu sözle yaratıldığı; sözün, hayatın kaynağı olduğu ve bedenin (Hz. İsa) bu sözün bir dönüşümü olup tecelli bulduğu hususlarına yer verilmektedir. (Kitabı Mukaddes, 1997: Yuhanna, I/1-4, 14)

Yüce Allah dilerse ilahi hitabının unsuru olan kelimayı istediği kimselere hatta cansız ve akılsız yaratıklara dahi işittirebilir. Nitekim Eş'ari, Allah'ın kelimasının işitilebileceği görüşündedir. (Taftazani, 1989: 94) Bu noktada Ebu İshak İsferaini ve Ebu Mansur Maturidi'nin, İmam Eş'ari'nin bu görüşüne karşı çıkmaları, Hz. Musa'nın gerçekte Allah'ın kelimayı işitmediğini, bunun yerine Allah'ın kelimasına delalet eden bir ses işitmiş olduğunu iddia etmektedirler. (Taftazani, 1989: 94) Hâlbuki Yüce Allah, Hz. Musa ile bizzat konuşmuş, o da bu konuşmaları duymuştur.

O halde Allah'ın sıfatları ve mütekellim olması hususlarında birtakım zorlama tartışmaların ötesinde, bu gerçeği bize bildiren Kur'an'ın, gereksiz teferruata hiç girmeden sunmuş olduğu sade ve objektif bilgiyle yetinip olduğu gibi kabullenmenin en tatmin edici yol olduğu kanaatindeyiz. Nitekim tüm İslami ekoller, "*Allah'ın mütekellim*" olduğunu kabul etmektedirler. Burada mütekellim olan Yüce Allah'ın insanlara, meleklerle, hayvanlara ve diğer varlıklara olan hitabını; bu hitabın sürekli ve canlı olduğu hususlarını ele alıp değerlendirmeye çalışacağız.

2. ALLAH'IN İNSANLARA OLAN HİTABI

Yüce Allah "*Şura*" 42/51. ayetine belirttiği üzere insanlarla üç aşamalı bir şekilde hitapta bulunmuştur:

Allah, وَمَا كَانَ لِنَبِّئٍ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Şura, 42/51)

Bu ayetten açıkça anlaşıldığı üzere, Yüce Allah, sadece Hz. Peygamber'e değil, diğer peygamberler ve tüm insanlara hitap etmektedir. Onun insanlara olan hitabı şu üç yöntem ile:

a) *وَحْيًا* Doğrudan, dolaysız bir yolla hitap. Vahiy/ilham, sünnetullah, fitrat, içgüdü:

Bütün insanlar tıpkı diğer varlıklar gibi ilahi hitaba birinci dereceden muhatap olmuşlardır. Kâinattaki diğer varlıkların sahip oldukları özellikler gibi, beşer türünün de kendilerine has birtakım meziyetleri vardır. İnsan olarak fitri bir şekilde sahip oldukları hususiyetler bu kapsama girmektedir. Kâinattaki tüm varlıkların kendi türlerine ait hususiyetleri ilahi hitap sonucu almaları gibi insanlar da birinci dereceden vahiy ile bu ilahi hitaba muhatap olarak kendilerine ait özellikleri almışlardır. Hayvanlar, yer, gök ve diğer varlıkların muhatap olması gibi tüm insanlar da aynı şekilde bu ilahi hitabın doğal muhataplarıdır. İnsanlardaki din

duygusu, akıllı olma, annelik-babalık güdüsü gibi beşeri ortak özellikler birinci derece ilahi hitabın unsurlarıdır.

b) اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ Perde arkası hitap. Perde arkası / ilham:

İlahi hitaba ikinci dereceden muttali olanlar ise, nübüvvet öncesi ve sonrası peygamberler, Havariler, Hz. Musa'nın annesi ve Hz. Meryem gibi sâlih insanlar, âlimler, evliyalar gibi zühd ve takva sahibi insanları sayabiliriz. Bunlar, perde arkası/ilham suretiyle ikinci derecen bu hitaba muhatap olan kesimlerdir. İlahi hitaba bu ikinci dereceden muhatap olma durumu, insanlardan manevi olarak yükselmiş olanlara Yüce Allah'ın bir lütuf olarak ilham/perde arkasından hitapta bulunmasıdır.

c) اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا Özel hitap elçisinin gönderilmesi suretiyle. Elçi ile hitap:

İlahi hitaba üçüncü derecede muttali olan insanlar ise sadece peygamberlerdir ki, bu aşama kesbi değil, tamamen Vehbi'dir. İlahi hitabın bu üçüncü aşaması hariç, hitabın diğer iki şekli tüm aktifliğiyle devam etmektedir. Bu anlamda ilahi hitabın sona ermesi demek "ma siva"nın yok olması anlamına gelmektedir. Çünkü Allah: "كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır" (Rahman, 55/29) yani, yarattıkları ile sürekli bir münasebet halindedir.

Cenab-ı Hak'ın insanlara olan bu ilahi hitabın yanı sıra canlı varlıklardan melekler ve hayvanlara, onlardan farklı olarak birer cansız varlık olan sema ve arza... vs. dolayısıyla tüm kainata hitapta bulunmuştur.

Yüce Allah'ın tüm evrene ve müstemilatına yaptığı bu hitap çeşitlerine ister fitrat, ister içgüdü, sünnetullah, adetullah, tabiat kanunu... vs. denilmesi gibi birbiriyle ilintili farklı ifade kalıplarının kullanılması ilahi hitap hakikatini değiştirmemektedir. Yüce Allah'ın "masiva"ya olan tahakküm ve iletişiminin ancak ilahi hitap ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

3. ALLAH'IN MELEKLERE HİTABI

Yüce Allah Kur'an'da, bir ayet haricinde meleklerle olan hitabını vahyetme olarak ifade etmemiştir. "*Bedir Savaşı*"nda Allah'tan yardım isteyen müminlere, melekleriyle yardım ettiğini bizlere bildirmektedir:

"اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنَّا مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِنْ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْسِلِيْنَ" Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurdu." (Enfal, 8/9)

Daha sonra Yüce Allah, meleklerle olan hitabını vahiy kavramıyla şu şekilde dile getirmektedir:

"اِذْ يُوحٰى رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ" Rabbin meleklerle vahyediordu." (Enfal, 8/12)

Genel manada Yüce Allah'ın meleklerle olan hitabının vahyetme olarak nitelendirilmediğini ifade ettik. O halde "*Bedir Savaşı*"nda görev alan meleklerle hitabın vahiy olarak nitelendirilmesinin sebebi, ilgili durumun mahiyetinde aranmalıdır. Meleklerle ilgili hitaplarda, hitabın gizli kılınmasını gerektirecek diyalog harici varlıkların bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bedir Savaşı hadisesinde ise, meleklerin fiziki âleme intikalinden dolayı üçüncü şahısların varlığı söz konusudur. Bu durumda Allah'ın onlara olan hitabı, gizli bir format olan vahiy ile olur. Vahyin, başkalarından gizli bir tarzda birinin diğerine konuşması, ya da bir iletiyi aktarması manasını düşündüğümüzde, "*Bedir*"de yardıma gelen meleklerle hitabın neden vahiy olduğu anlaşılmış olacaktır.

Melekler: "لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ" Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yaparlar" (Tahrim,6/66) ilahi kapsam alanında oldukları için, Yüce Allah'ın emirlerini haliyle tereddütsüz bir şekilde yerine getirirler.

O halde genel manada meleklerle yapılan ilahi hitabın tıpkı fitrat, içgüdü, sünnetullah dediğimiz ilahi kodlama/programlama şeklinde olduğu düşünülebilir. Çünkü meleklerin irade olarak hareket etme durumları söz konusu değildir. Hepsinin Yüce Allah'a kayıtsız ve şartsız bir şekilde ibadet etmelerinin yanı sıra, her bir meleğin ait olduğu grup veya bireysel manada ilahi hitap doğrultusunda hangi görev için yaratılmışsa, vazifesini otomatik olarak, yorulmadan, bıkmadan, gevşeklik göstermeden, deyim yerinde ise, mekanik bir şekilde yerine getirmektedir.

4. ALLAH'IN HAYVANLARA HİTABI

Yüce Allah, bal arısına bal yapma hususundaki görevini ve bu görevini nasıl yapacağını vahyettiğini bildirmiştir. Kur'an'daki bu arı örneği esas alınarak diğer tüm hayvanların da bu çerçevede ilahi hitaba muhatap olduklarını söylemek mümkündür:

" وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ *Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin.* " (Nahl, 16/68)

Arıların ve diğer hayvanların –şuurlu veya şuursuz– kendi aralarında ve yine kendilerine özgü bir iletişim sistemlerinin var olduğunu günümüz araştırmaları ortaya koymakta ve her kes tarafından bilinmektedir. Kendi içlerindeki bu iletişimden farklı bir tarzda onlara hitap edilmesi ve Allah ile aralarındaki ontolojik farklılıktan dolayı bu hitabın vahiy olarak nitelendirilmesi anlaşılır bir durumdur. Burada bizim için önemli olan husus, dünyanın her yerinde bal üretimini aynı tarzda gerçekleştiren arının (Balcı, Fuat, 1988: 55) bu faaliyetini kendisine yapılmış olan ilahi hitabın sonucunda gerçekleştiriyor olmasıdır.

Bal arısına yapılan vahiy, ilham manasındadır. Kimileri buna "*fitri ilham*" derken, kimileri de "*içgüdü*" (sevki tabii) olarak adlandırmaktadır. (Cerrahoğlu, İsmail, 1993: 38) Bal arısı cinsinin tüm mensupları bakımından bal üretimi teklik gösterdiği için kelimenin bu şekilde ifade edilmiş olması anlaşılır bir durumdur. Nitekim insan türünde de böylesi teklik gösteren fitri davranışlar vardır. Bebeklerin süt emmeyi doğdukları andan itibaren becerebilmeleri bu davranışlardandır. Kur'an'da bu duruma şöyle dikkat çekilmiştir:

" أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ *Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi; Ona iki tepeyi (anasının iki memesini emmenin veya hayır ve şerrin yolunu) göstermedik mi?* " (Beled, 90/8–10)

Burada "النَّجْدَيْنِ" ifadesinin "*hayır ve şer yolu*" manasına geldiği müfessirler tarafından ağırlıklı olarak tercih edilirken; yine bu ifadenin bebeğin emdiği "*iki meme*"ye de işaret ettiği söylenebilir. (Razi, Fahreddin, tsz: XXXI/168; Zemahşeri, tsz: IV/755; Elmalılı, 1971: IX/242; Ateş, Süleyman, 1988: VI/3053)

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere ilahi hitap şeklinde türe verilen ve içgüdü olarak nitelendirilen bu davranışlar, türün mensupları arasında yeknesak halinde kendini göstermektedir. Bu tek tip davranışların söz konusu türe, ilahi hitap yoluyla fitri olarak bildirildiği ayeti kerimelerden açıkça anlaşılmaktadır. Ancak aynı türün mensupları arasında yeknesak biçimde gözlenmeyen farklılıkların geçici veya sürekli bir şekilde mevcut olmasının yine kendilerine verilmiş olan bir başka ilahi hitap ile bildirildiği söylenebilir. Bu hususa, Hz. Musa'nın annesinin kundaktaki bebeği kendi eliyle denize bırakmasını ve yine bebek Musa'nın, annesinden başkasını emmediğini bildiren ayetleri örnek verebiliriz:

" وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ *Musa'nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver... diye bildirdik.* " (Kasas, 28/7)

" وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ " Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü emmemesini sağladık. " (Kasas, 28/12)

Görüldüğü üzere, normal şartlarda fitri olarak bir annenin yapamayacağı bir davranışı Hz. Musa'nın annesi, ilahi emir gereği yerine getirerek kundaktaki çocuğunu denize salıvermiştir.

Yine bebek Musa, annesini emer bir yaşta iken, ilahi emir ile annesinden başkasını emmemektedir. Oysaki bebekler acıkınca fitrat gereği emerler. Bir bebeğin emmemesi, bebek cinsine göre bir farklılıktır.

İşte, emme hususunda bebek türünden ayrılan Hz. Musa'nın farklılığının kendisine yapılan bir ilahi bildirim sonucu olduğu ifade edilebilir. Oysaki bebek Musa, yasağı öğrenecek ve ona uyacak yetişkinliğe sahip değildir.

Hz. Musa'nın bebek türü içerisindeki konumu ile arı ailesi içindeki ana arının konumunu karşılaştırılabiliriz. Üstelik bu karşılaştırma, türün tümüne yapılan fitri hitap ile tür içindeki yapılan farklı hitapların anlaşılmasına vesile olabilir. Nitekim ana arı, arı ailesi içinde yaşadığı halde, ailenin diğer fertlerinin aksine, meyvelerden yememekte ve bal yapmamaktadır. Yani işçi arılarda gözlenen bal üretimi ile ilgili içgüdü ana arıda yoktur. (Balcı, Fuat, 1988: 76) Ona, ailesi içinde başka işlev verilmiştir. Tıpkı, tüm bebekler acıkınca emdikleri halde, aynı durumdaki bebek Musa emmemiş ve kendi türü içinde farklılık göstermiştir. Aynı duruma yakıcı özelliği olan ateş türünün:

" قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ " Biz de: "Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol!" dedik" (Enbiya, 21/69) ilahi emirle türün dışına çıkarak yakmamasını örnek verebiliriz.

5. ALLAH'IN DİĞER VARLIKLARA HİTABI

İlahi hitaba canlı varlıkların muhatap olmasının yanı sıra, onlardan farklı olarak birer cansız varlık olan yer ve göğün de bu hitaba muhatap olduklarını görmekteyiz:

" يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا بَانَ رَبُّكَ أَوْحَىٰ لَهَا " İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir. " (Zilzal, 99/4-5)

" فَفَضَّلْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا " Böylece onları, iki günde yedi gök yaptı ve her göğe emrini (kanunlarını) vahyetti. " (Fussilet, 41/12)

Canlılara olan hitap ile yer ve gök hitabı arasında lafzi bir fark bulunmaktadır. Canlı varlıklara hitapta bulunulurken "إلى" harfi kullanılırken; yer için " ل ", sema için " فِي " harfleri kullanılmıştır. Dolayısıyla canlı varlıklar ilahi hitabın direkt muhatabı ve hedefi iken; gök, hitabın mekânı, yer ise dolaylı muhatabı ya da ilgili hitapla sınırlı olmak kaydıyla ilahi hitabın gayesi olmaktadır.

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere, birer cansız varlık olan yer ve göğe işleri öğretilmiş ve bu işleri ilahi hitap ile bildirilmiştir. Böylece bütün bir yeryüzü ve gökyüzü işlerini biliyor ve gereği gibi hareket etmektedirler. Her bir göğe işinin bildirilmesi, onların Yüce Allah'ın verdiği düzene, nizama göre hareket etmesi olarak açıklanmaktadır. (Ateş, Süleyman, 1988: VIII/125)

Bu husus, günümüzde genellikle "tabiat kanunları" olarak ifade edilse de, bu durumun ilahi hitap sonucu gerçekleştiği ve "vahiy" kelimesiyle ifade edildiği Kur'an'ın sunduğu bir hakikattir. Aynı şekilde "Zilzal Suresi"nde, dünyanın haberlerini söylemesini de, kendisine Yüce Allah'ın yaptığı ilahi hitaba göre olacağı belirtilmiştir. Yani Yüce Allah, ilahi hitapta bulunmuş, o da zamanı geldiğinde onları anlatacaktır.

Kozmik hitap dünyasına baktığımız zaman, bizzat sözlü hitap olan Kur'an'ın da belirttiği üzere, bütün semavat ve arz, ilahi hitabın somut cümleleri konumundadır:

"وَكَايُنْ مِنْ إِيَّةِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ" *Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.*" (Yusuf, 12/105)

Yine gece ve gündüz (İsra, 17/12); gökle yer arasında kozmik yasalara boyun eğdirilmiş bulutlar (Bakara, 2/164); otların ve ekinlerin yeşermesi (Taha, 20/54); yaratılışın topraktan başlaması sonra canlıların yeryüzüne yayılışları (Rum, 30/20); insanın erkekli ve dişili olarak yaratılışı (Rum,30/21); insana farklı diller konuşabilme yeteneğinin verilmiş olması (Rum, 30/22); sıkışan bulutlar arasından çıkan şimşek (Rum, 30/24); rüzgarların hayat ve bereketin müjdeci elçileri olarak gönderilmesi (Rum, 30/46); farklı potansiyelleriyle denizler (Lokman, 31/31; Şura, 42/32); güneş ve ay (Fussilet, 41/37); rüzgarların işlevsel bakımdan çok değişik form ve şekillerde gönderilişi (Casiye, 45/5) vb. pek çok fenomen, ilahi hakikati haber veren dolaylı bir hitabın ifadeleridir. Bütün görüntüleriyle kozmik âlemin, dolaylı hitap dili olması, kıyametin meydana geleceği ana kadar devam edecektir. (Bkz. Kılıç, Sadık, 1995: 34–43)

Muhammed Abdüh ve Reşid Rıza'nın;

"إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِنَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَاحِ الَّتِي تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ" *Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır*" (Bakara, 2/164) ayetini tefsir ederken söyledikleri gibi, "Allah'ın iki kitabı/hitabı vardır. Birincisi yaratılmış kitap, yani kâinattır. İkincisi ise, münzel kitap yani Kur'an'dır." (Reşid Rıza, 1373: II/52)

Öte yandan; "قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا" *De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave etsek (denizlere deniz katsak); Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi."* (Kehf, 18/109);

"وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٍ وَالْبَحْرُ يَمْدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ" *Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" (Lokman, 31/27) ayeti kerimleri dikkate alındığında, ilahi hitabın Kur'an'la sınırlı kalmayacağı anlaşılır.

Bu iki ayette geçen "كَلِمَاتٍ" lafzı; "إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا" *Bu onun söylediği bir sözdür*" (Mü'minun, 23/100) ayetinin ifadesinde olduğu gibi, kelam (söz) manasındaki "kelime" nin çoğuludur. Peygamberlere inen hitaplar nasıl Allah'ın kelimeleri/hitabı ise, tekvini emirle vücuda getirdiği varlıklar da O'nun kelimeleri/hitabı kapsamındadır. (İbn Aşur, tsz: XXI/181)

Bu sebepledir ki, pek çok müfessir bu ayetlerin Allah katında harften, sestem bağımsız nitelikteki "kelam-ı nefsi"ye, başka bir ifadeyle, ilahi hitabın ana kaynağı diyebileceğimiz "ilm-i ilahi"ye işaret ettiğini vurgulamışlardır. (İbn Cüzey, 2003: II/383; Savi, 2006: II/391; İbn Aşur, tsz: XVI/52)

Yine bu sebepledir ki, Hristiyan teolojisinde Allah'ın yarattığı varlıklar ve tabiattaki olaylar ilahi hitap olarak telakki edilmiştir. (Tarakçı, Muhammed, 2003: 181–184)

Nitekim Paul Tillich'e göre, tabiatla karşımıza çıkan her şey aslında ilahi hitap niteliğindedir. İlahi hitaba ya da varlıktaki gizemin tezahürüne bir aracı sayesinde erişilir. Varlık âlemindeki her şey ilahi hitabın alınmasına ya da ifşa olmasına aracılık edebilir. Tabiattaki varlıklar, tarihi hadiseler, kişiler ilahi hitaba aracı olabilir. İlahi hitabın potansiyel taşıyıcısı olması bakımından bir taş ile insan arasında fark yoktur. Tabiatla ilahi hitaba dair şeyler sonsuz ve

sınırsızdır. Okyanuslar, yıldızlar, bitkiler, hayvanlar, insanların bedenleri ve ruhları ilahi hitabın doğal araçlarıdır. Benzer şekilde gökyüzünün hareketleri, gündüz ve gecenin değişimi, gelişim ve çöküş, doğum ve ölüm, doğal afetler gibi sayısız olay da ilahi hitabın karakterini taşımaktadır. (Çınar, Aliye, 2007: 135)

Diyebiliriz ki, Yüce Allah ister canlı ister cansız olsun kâinattaki tüm varlıklara hitapta bulunmaktadır. İlahi hitap dünyasına baktığımız zaman, bizzat sözlü hitap olan Kur'an bile, bütün semavat ve arzın ilahi hitabın somut cümleleri olduğunu ifade etmektedir:

" وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ " *Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler* (Yusuf, 12/105)

Yer ve göğe vazifeleri ilahi hitap ile bildirilmiş, onlar da işlerini biliyor ve gereği gibi hareket etmektedirler. Kur'an, kâinatı sözlü ifadelerle şerh ederken, kâinat da ilahi hakikate bil mukabil güçlü çağrışımarda bulunmaktadır. Kur'an ve evren, ayna misali ilahi hitabın hakikatinin karşılıklı aksettiricileridir. Böylelikle ilahi hitap, Aşkın iradenin kendisini açığa vurup ifşa etmesi halini ifade etmektedir.

6. KUR'AN VE KÂİNAT ALLAH'IN SÜREKLİ BİRER HİTABIDIR

Kur'an'da Yüce Allah, insanlara ilahi bildirimlerde bulunurken, onun yakın ve uzak çevresindeki bitkilerden, çiçeklerden, ağaçlardan, hayvanlardan, dağlardan, gök ve yıldızlardan örnekler sunmaktadır. Pek çok ayette, insanoğlunun tabiata ve çevreye dikkatini çekmiş, böylelikle aktif ve dinamik bir iletişim ortamı kurulması hedeflenmiştir. Bu örnek alınacak unsurlar, kâinatın her tarafında olabileceği gibi insanın kendi bünyesinde de olabilmektedir. Nitekim Kur'an bu ilahi hakikati şöyle ifade etmektedir:

" سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ " *Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?"* (Fussilet, 41/53)

Bundan maksat, insanı tefekküre yönelterek, Yüce Allah'ın ilahi azametinin kavranmasına yardımcı olmaktır. Bu çerçevede kâinatın tümü, ilahi hakikati anlatan bir kitap ve azametini ifşa eden birer işaret gibidir. Buna göre yerin ve göğün yaratılması, gece ve gündüzün ardarda gelmesi, toprağı canlandırmak üzere yağmurun yağması, canlı varlıkların yaratılması, bulutların boyun eğerek havada süzülmesi, arının bal yapması, hayvanların çeşit çeşit yaratılması, içimi hoş süt vermeleri birer ilahi işarettir. (Bkz. Bakara, 2/164; Âl-i İmrân, 3/190; Nahl, 16/65–69; Câsiye 45/5)

Güneş'in bir aydınlık, Ay'ın bir nur kılınması, yılların sayısı bilinsin diye Güneş ve Ay'a menzillerin konulması, gökyüzünün tavan kılınması birer ilahi bildirimdir. Nitekim müfessirlere göre; güneş, ay, yıldızlar ve onların belli bir yörüngedeki zaman aralı dönuşleri, hâsılı kelim göklerde mevcut olan her şey Yüce Allah'ın azametinin birer işaretleridir. (Bkz. Zemahşeri, tsz: II/571; Razi, Fahreddin, tsz: XI/175)

Yine çekirdek ve danenin yaratılması, sabahın gecenin içinden sıyrılıp gelmesi, gecenin dinlenme zamanı yapılması, karanlığın derinliklerinde yol bulabilmek için yıldızların birer lamba gibi yaratılması, insanların tek bir nefisten yaratılması, gökten yağmurla inen sularla bitkilerin yeşermesi ve her türlü meyvenin var edilmesi Yüce Allah'ın varlığının birer kozmik delilleridir. (En'am, 6/95–99)

Bu hususta Kur'an'da: " تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْتَلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ " *İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"* (Casiye, 45/6) buyrulmaktadır.

Bütün bu kevnî hakikatleri, basit birer tabiat olayı olarak telakki etmemek gerekir. Yüce Allah âlemi, kozmik ilahî hitaplarla/işaretlerle donatmıştır. İlahî bildirim yönüyle, insanları uyaran ve onları bilgilendiren Kur'an hitabı ile kâinat hitabı arasında pek de fark yoktur. Şayet insanoğlu, doğa ve tabiatı kendi başına bağımsız bir gerçeklik alanı gibi değil de, daha yüksek bir gerçekliğin aynası şeklinde tefekkür etmeyi öğrenir, kendisine bir şeyler söyleyen, mesaj ulaştıran geniş bir semboller hazinesi gibi görebilirse, kâinatın kendisi de insana yardımcı olacaktır. (Nasr, Seyyid Hüseyin, 1982: 122)

Böylece insan, akli melekelerini kullanarak, kevnî ayetlerin ilahî birer bildirim olduğunu idrak edebilecektir:

قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ
De ki: «Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)» Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz." (Yunus, 10/101; bkz. Ankebut, 29/20; Zariyat, 51/20–22)

Yine bu konuda verilebilecek en güzel örneklerden biri de Kur'an'da anlatılan ve Hz. İbrahim'in tabiat olayları karşısındaki tutumu ve sorgulaması hadisesidir. (Bkz. En'am, 6/75–79) Bu hususta Hz. Peygamber de, Yüce Allah'ı bilmenin yolunun bizatihi Allah'ın zatı üzerinde değil, yarattığı varlıklar üzerinde düşünmekle mümkün olabileceğine işaret etmektedir. (Acluni, 1932: I/311)

Kevnî ayetler, bütün insanlığa hitap ederken, akli yeterliliğe sahip olan herkes bu ilahî bildirimlerden faydalanabilir. Kevnî ayetlerle iletişim, mahiyeti gereği sözsüz iletişim şeklidir. Nasıl ki yollardaki işaretler, yolcunun istikametini gösteriyorsa, tabiatın her bir unsuru da bizim dikkatimizi sadece kendilerine değil, kendilerinin ötesinde olan ilahî hakikate yöneltmeye çalışır. Bu sadece bir tabiat olayı değil, ondan öte bir sembol ve ilahî bildirimdir. İşte Kur'an'a göre birer kozmik hitap olan bütün tabiat olayları, Yüce Allah'ın varlığını ve azametini düşünmeye sevk eden bir ilahî hitap şeklidir. (İzutsu, tsz: 156; Ateş, Süleyman, 1988: IV/114)

Diyebiliriz ki Yüce Allah, kevnî ayetler aracılığıyla insanlarla araya herhangi bir aracı elçi koymadan ve de sözsüz bir şekilde ilahî hitapta bulunmaktadır. Böylelikle Allah, insanların önüne adeta ilahî hakikatleri dile getiren kozmik ayetlerini ortaya koymakta ve kendisiyle iletişimin, kâinat üzerinden gözlem, akletme, tefekkür ve tedebbür suretiyle kurulmasını istemektedir. (Hac, 22/18; Casiye, 45/13)

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılıyor ki, kâinatın tümü ilahî hakikatin sözsüz birer bildirim şeklidir. Yani kâinat, hal diliyle ilahî hakikatleri ifade etmektedir.

İşte fiziki âlem ile sınırlı bakış aşıp, zihin gerçekliğinin "kalp" ve "ruh" gerçekliğiyle bütünleştiği durumlarda, şüphesiz ki kâinat bütünlüğü içinde ilahî hakikatleri görmek mümkün olmaktadır. Böylece kâinat gerçekliği, bütün unsurlarıyla, Allah'ın hakikatine ve azametine işaret eden birer ayet olarak karşımıza çıkacaktır.

Yüce Allah hitabını, evrendeki her bir unsuru "ilahî hakikate" işaret eden ve olgusal hitap niteliğindeki kozmik unsurlarla bildirmekle yetinmeyerek, aynı zamanda hitabını dilsel ve simgesel bir bildirim olan ilahî metin üzerinden de gerçekleştirmiştir. Yani Yüce Allah, kendisini ifşa etmek için ilahî hitap ile "kelam"da bulunmuştur. İlahî hitabını, bu dünyanın parçası olan, onun boyutları içinde oluşup şekillenen dünya kelamıyla gerçekleştirmiştir. Nitekim Kur'an dilinin bu dünyaya aidiyeti, her peygamberin kendi kavminin diliyle gönderildiği gerçeğini vurgulayan şu ayet ile teyit edilmektedir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ " Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın." (İbrahim, 14/4)

Kur'an'a karşılık gelen ilahi hitap, kendisini, sadece bu dünya ve bu dünyada var olmaya dair ifşada bulunmamıştır. Aynı zamanda dil ötesi bir alana aidiyetine rağmen, metafizik âlem ve sonrası hakkındaki tasvirleri, beyan ve telkinleri bile, bu dil üzerinden gerçekleştirmiştir. Dini yaşam ve deneyimin tümü, onca öznelliğine, ayrıntılı ve kapsamlı olmasına rağmen bu ilahi hitap kapsamının dışına çıkmamıştır.

İlahi hitap olan Kur'an, "*ilahî kelam*"a karşılık geldiğine göre, o halde Kur'an metni, üzerinde konuşulamayan, tahlil edilmesi ve yorumlanması hususunda, susulması gereken bir metin midir? Elbette ki değildir. Çünkü Kur'an metninin, artık üzerinde konuşulamayan bir "*dokunulmazlık alanı*" olduğu, bu nedenle onun hakkında susulması gerektiği inancı, her şeyden önce ilahi hitabın misyonu ile çelişmektedir.

Kur'an'ın hitap dilinin bu dünyaya ait olduğu, dolayısıyla onun, bizim anlama ve yorumlama etkinliğimizin konusunu teşkil ettiğini söyleyebiliriz. O halde Kur'an hakkındaki düşüncelerimizi ve onun bize düşündürdüklerini söyleyebileceğimiz, onu kesintisiz olarak anlama, yorumlama işlemine tabi tutabileceğimiz ve tutmamız gerektiği bir gerçekliktir.

İlahi hitap süreci bağlamında Kur'an metni, beşeri, toplumsal ve kozmik sorunlara tutulmuş ebedi bir ayna gibidir. Fani dünya zamanının belli bir diliminden tüm zamanlara doğru uzatılmış sürekli bir hitaptır.

7. KUR'AN VE YORUMU HEP CANLI MIDIR?

İlahi hitabın evrensel ve son numunesi olan Kur'an gibi özel bir ilahi kelamın, konulmuş olduğu manalara işaret etmesinin yanı sıra, çok çeşitli sebeplerle ve bir bütün halinde, daha başka anlamlar da içermektedir. Böylelikle, Kur'an'daki hiçbir sözcük asla konulmuş olduğu o tek anlamıyla sınırlandırılmaz. Kur'an'da yer alan ifadeler, hareket ve değişimin egemen olduğu hayat süreci içinde çok başka anlamlar da ihtiva etmektedir.

İlahi hitabın, zengin anlam katmanlarıyla yüklü olması, muhatabın ihtiyacına uygun bir şekilde pek çok işaretler içeren aktivitelere elverişli olması, "*Kur'an ve yorumunun hep canlı olduğu*" iddiamızı güçlendirmektedir. Böylelikle ilahi hitap olan Kur'an metninin sınırlı birkaç anlamla, yani belli bir anlam çerçevesinde dondurulamayacağı bir gerçekliktir.

Lafızların konulmuş olduğu manalar, delalet potansiyeli ve anlam katmanlarına ek olarak, başka bir faktör olan zaman, toplum ve ihtiyaçlar, beklentiler karşısında başka mana boyutları da kazanabilmektedir. Çünkü bu ilahi hitap, Allah'ın son sözü olması bakımından sonsuz bilgi içeren, tüm ahlaki değerleri, kurallar ve güçleri taşıyan bir final metin niteliğindedir. Çünkü o, Yüce Allah'ın, bütün sıfatlarıyla paralel bir şekilde, sonsuz hayat ve etkinlik alanında kendini gösteren ilahi enformasyonel bir referanstır.

Hitabın sahibi Allah, kendisine has olan vasıtasız ve sınırsız sıfatlarından bir kısmını cüz'i bir şekilde (sınırlı ve vasıtalı olarak) kullarına da vermiş olduğu ilim, basiret, semi, irade gibi sıfatları vasıtasıyla, kendisi ile kulları arasında tam bir ünsiyet, yakınlık, sevgi ve merhamet bağlantısını sağlamıştır. Böylelikle ilahi hitabını bu sıfatlar üzerinden gerçekleştirmiştir.

Cenab-ı Hakk, ne varlık âlemi içinde "*içkin*" bir varlık; ne de varlık ve varoluştan uzaklarda sonsuz, yapayalnız bir varlıktır. O, hayat sahibi ve hayatın kaynağı olarak bütün kemal ve celal sıfatlarıyla muttasıftır. Yine "*kelam*" sıfatı, Yüce Allah'ın iradesini beyan etme ve kullarıyla bağlantı kurma noktasında, Zat'ına bağlı olarak ebedi olma niteliğiyle en önemli hitap unsuru olma vasfını kazanmıştır.

Bu açıklamalar ışığında diyebiliriz ki, Yüce Allah'ın hitapta bulunmaması, kudret ve ilim sıfatlarına bağlı olan iradesini kullanmaması, etkin kılmaması asla düşünülemez. Çünkü O, tüm kâinatın sahibi olan yegâne ilahtır. O'nun hitabı özgün olup, hitabının tezahür ve tecellisi ise Kur'an'dır.

Kur'an, tarih ve zaman karşılaşmaları içinde, daima yenilenecek insani yorum etkinlikleriyle sürecek olan ilahi bir hitaptır. Çünkü Kur'an, hayatın, zamanın ve oluşun ötesindeki en üst hakikat ve müessir olan ilahi iradenin, kendisini ifşa etmesidir. Özellikle hayat, ilim, irade ve kudret sıfatlarının bir gereği olarak ilahi hitap "*kelam*" sıfatıyla zuhur bulmuştur. Böylelikle Yüce Allah, hem kendi varlığından haber vermiş, hem de kendi yaratıkları olan insanları ışıksız bırakmamış ve bunu kelimelerin nihai tecellisi olan Kur'an ile göstermiştir.

Kur'an'ın hakikatte Allah'ın hitabı olduğunu, bu sebeple de Allah'ın hitabının sonsuz olduğunu, zira Allah'ın, dilediği yerde, dilediği zamanda ve dilediği şekilde hep konuştuğunu, böyle olmaya da devam ettiğini söyleyebiliriz. (Bkz. Kehf, 18/109; Lokman, 31/27)

Böylece, Kur'an'ın, hiçbir şekilde zaman boyutu ve bilgi birikimi ile bitirilemeyeceğini, O'nun hep canlı, güncel ve ebedi oluşuyla, hep yeni, yeniden açıklanmaya hazır, açık uçlu, kesintisiz bir hitap ve iletişim potansiyeline sahip bir kitap olduğunu söyleyebiliriz.

Yüce Allah, Kur'an haricinde "*kelam*" ile konuşma bağlamında şimdilik suskundur. Zira varlıklar arasında O'nun, bütün zamanlara ve toplumsal oluşlara hitap etme özelliğiyle donanmış "*ilahi hitabı*" bulunmaktadır. Son ilahi hitap olan Kur'an, içimizde coşkun ilahi bir kaynak olma statüsünü ve işlevini sürdürürken, Yüce Allah da kozmik âlemdeki icraatlarıyla tecellisini, etkinliğini devam ettirmektedir. Kur'an'da ifade edildiği gibi:

"يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ" *Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.*" (Rahman, 55/29) O, Hayy isminin bir tecellisi olarak âlemdeki ilahi icraatlarını sürdürmektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki, evrensel olma özelliğiyle son ilahi hitap Kur'an, muhtasar bir doğa olup, kâinat ve hayatın kitabıdır. Kozmik âlem kâinat ise, mufassal bir Kur'an niteliğindedir. İlahi enformasyonel yayın olan ilahi hitap, bu iki unsur üzerinden kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.

8. SONUÇ

İlahi hitap bağlamında denilebilir ki, Yüce Allah kendisini kâinatın içinde varlık bakımından ifşa etmez. Ancak O, anlaşılabilirlik, anlamlılık ve ilkelilik gibi evrensel kabullerin neticesi olarak kâinatın biricik öznesi olduğu için, kendisini bildirmek ve ifşa etmek durumunda olmuştur. Bu ifşa durumu, ilahi bir bildirim olan hitap yolu, yani hitabın dilsel yankısı olan Kur'an metni üzerinden gerçekleşmiştir.

İlahi metin, dilsel ve simgesel bir bildirim aracı iken, diğer taraftan, tüm boyutlarıyla evren ve ondaki her bir unsur "*ilahi hakikate*" işaret eden olgusal ilahi hitaplardır. Başka bir deyişle, kâinatın tümü, Yüce Allah'ın sıfatları ve varlığı hakkında izler ve yansımalar içeren nesneler bütünüdür.

Kur'an hitabının bizi sözel ve arkasındaki anlamsal bir dünya ve onun derinlikleriyle ile buluşturmasının yanı sıra; kevnî hitap da, sonsuz tezahürleriyle Kur'an hitabını şerh etmekte ve bizleri kucaklamaktadır.

Kur'an, bizatihi kevnî âlemdeki her bir unsur ve oluşumu, ilahi kudret, bilgi, nizam ve rahmetin dillendirildiği bir dilsel öge olarak bizlere sunmaktadır. O'ndaki kâinat ile ilgili ifadeler, anlam bakımından derinlik ve detaylara sahip, insani bilinç ve imanın güçlendirilmesine katkıda bulunmasının yanı sıra, ilahi hakikate dair pek çok delil ve işaretler taşımaktadır.

Kur'an'ın, ilahi hükümler koyma, topluma düzen verme ve onu biçimlendirme arayışları dışında, nihai sebep ve varoluş kaynağına doğru bir gönderimde bulunduğu dolaylı hitapları da mevcuttur. Bunlar, sezgi, idrak ve temyizde bulunmak gibi, özgün insani yetilerin

çözümlemesine havale edilmiş hitaplardır. İlk bakışta izler ve işaretler gibi duran, ancak işaretin de ötesinde aslında ima edilenin idrakine varılması için sezgisel ve kavramsal bir yoğunluk içinde yöneliş gerektiren ilahi hakikatlerdir.

İlahi hitap olan Kur'an, her ne kadar metin değeri olarak diğer metinlerin yorumlanma yöntem ve şekilleriyle birtakım benzerlikler gösterse de, özellikle kaynak değeri, inzal, tenzil ve tedviniyle, sıhhati ve nesiller boyunca aktarım sağlamlığı gibi kendine has birtakım ayrıcalıklarıyla farklılık göstermektedir.

İlahi hitabı yorumlama etkinliğinde, birtakım hususi kayıtlarla beraber, Kur'an metninin dilinin bu dünyaya ait olduğu ve yine bu dünyanın ilişkiler ağı içerisinde etkileşim halinde olan bir zihin, akıl ve kalp tarafından anlaşılmalı çalışılacağı bir hakikattir.

İlahi hitap olan Kur'an, tarih ve zaman ötesi evrensel bir hakikattir. Etkisi ve gücü daima aktif olup, ilahi hitabın kendisiyle açığa çıktığı kutsal boyutlu bir dünya metnidir. Sadece tenzil edildiği zaman dilimini aydınlatmak için gelmiş de değildir.

Bu ilahi hitap, kendisini sunan kaynak olan Yüce Allah'ın diri ve hayat sahibi olması gibi hep diri ve canlıdır. Hayat kaynağı, hayat dolu ve dinamik olan, ebedi bir hitap ve davettir.

İlahi hitabın sözlü ifadesi olan Kur'an, kâinatı açıklar ve şerh ederken, kâinat da paralel bir şekilde, ilahi ve nihai hakikate güçlü gönderme ve çağrılarda bulunur. Böylelikle Kur'an ve kâinat, bir bakıma biricik olan nihai hakikatin, derece bakımından asimetrik iki ayağını teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, kâinat mufassal bir Kur'an; Kur'an ise muhtasar bir doğa niteliğindedir. İlahi hitap bu iki alan üzerinden gerçekleşmektedir.

KAYNAKÇA

Acluni, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafa, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1932

Albayrak, Halis, Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi, İstanbul, 1993

Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyatı, İstanbul, 1988

Balcı, Fuat, Arıcılık, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Yay. Ankara, 1988

Beğavi, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, Mealimu't-Tenzil, nşr. Halil Abdurrahman el-Akk, Daru'l-Marife, Beyrut, 1995

Bikai, Ebu'l-Hasen Burhanuddin İbrahim b. Ömer, Nazmu'd-Durer fi Tenasubi'l-Ayati ve's-Suver, nşr. Abdurrezzak Galib el-Mehdi, Beyrut, 1995

Cerrahoğlu, İsmail, Tefsîr Usûlü, TDVY, Ankara, 1993

Çınar, Aliye, Varoluşçu Teoloji, İz Yay. İstanbul, 2007

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1971

İbn Aşur, Muhammed Tahir, Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, Daru't-Tunusiyye, tsz.

İbn Cüzey, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed, et-Teshil li Ulumi't-Tenzil, nşr. Rıza Ferec el Hemmani, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003

İzmirli, İsmail Hakkı, Ma'ani-yi Kur'an, Milli Matbaa, İstanbul, 1972

İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, çev. Süleyman Ateş, Kevser Yay. Ankara, tsz.

Kadi Abdulcabbar, Ebu'l-Hasen Abdullah b. Ahmed el Hemedani, el-Muhit bit-Teklif, nşr. Ömer Seyyid Azmi, Kahire, tsz.

Kılıç, Sadık, Tabiattaki Metafizik ve Guenon'un Doğu Metafiziği, Akçağ Yay. Ankara, 1995

Kitabı Mukaddes, (İncili Şerif; Yei Ahit Kısmı), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997

- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, en-Nüket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî, thk. Seyyid b. Abdûlmaksut b. Abdürrahim, Beyrut, 1992
- Nahhas, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, İ'rabu'l-Kur'an, nşr. Zuheyr Gazi Zaihid, Beyrut, 1988
- Nasr, Seyyid Hüseyin, İnsan ve Tabiat, çev. N. Avcı, Yeryüzü, Yay. İstanbul, 1982
- Râzî, Fahreddin, Muhammed b. Ömer, et-Tefsîru'l-Kebîr, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Reşîd Rızâ, Muhammed, Tefsiru'l-Menar, Mısır, 1373
- Savi, Ahmed b. Muhammed, Haşiyetu's-Savi ala Tefsiri'l-Celaleyn, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006
- Taftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer, Şerhu'l-Makasid, thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut, 1989
- Tarakçı, Muhammed, Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.III/ s.2, 2003
- Zeccac, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Seri, Meâni'l-Kur'ân ve İrâbuhu, thk. Abdülcelîl Abduh Selebi, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf an hakâiki't-Tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi't- te'vîl, Beyrut tsz.